Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics

16

PALMA 2006

MEMÒRIES
DE LA REIAL ACADÈMIA MALLORQUINA D'ESTUDIS GENEALÒGICS, HERÀLDICS I HISTÒRICS

Núm. 16 PALMA 2006

MEMÒRIES
DE LA REIAL ACADÈMIA MALLORQUINA
D'ESTUDIS GENEALÒGICS, HERÀLDICS I HISTÒRICS

Núm. 16

Director de Publicacions:
Antonio Planas Rosselló

Consell de Redacció:
P. Antoni Gili Ferrer
Pere de Montaner Alonso
Antoni Mut Calafell
Manuel Oliver Moragues
Rafel Serra de La Creu

© Alexandre Font Jaume
Gabriel Llompart
Román Piña Homs
Aina Pascual Bennasar
Miguel Ferrer Flórez
Sebastià Trías Mercant
Miquela Sacarès Taberner
Félix Pons Irazazábal
Antoni Mut Calafell

pels seus articles

Reservats tots els drets. Cap part d'aquesta revista pot ésser reproduïda, emmagatzemada en un sistema d'informàtica o transmesa de qualsevol forma o per qualsevol mitjà, electrònic, mecànic, fotocòpia, gravació o altres mètodes sense previ i exprés permís de l'editor de la revista.

ISSN 1137-6406

Dipòsit legal PM 658-93

Imprès a les Illes Balears per:
IMPREMTA POLITÈCNICA
Carrer de Can Troncoso, 3
Telèfon 971 71 26 60
07001 PALMA

ÍNDEX

Alexandre Font Jaume
La visió de l'Antiguitat a la Història del Regne de Mallorca de Joan Baptista Binimelis 7

Gabriel Llompart
Cartes esparses de la Mallorca medieval 31

Román Piña Homs
Las instituciones municipales de Malta y su permanencia bajo la Orden de San Juan 51

Ana Pascual Bennassar
Can Ramis, una casa de mercaders al cor del barri comercial de Palma (Segles XV-XX) 65

Miguel Ferrer Flórez
José Saturnino Bottach y Amengual (1828-1894) 109

Sebastià Trias Mercant
Ramon Llull: Defectes i virtuts del millor llibre del món 131

Miquela Sacarés Taberner
Lullianae Imagines: La iconografia de Ramon Llull i els principals episodis de la seva vida 139

Miguel Ferrer Flórez
Controversias y luchas entre lulistas y antilulistas en el siglo XVIII 157

Félix Pons Irazazábal
Unes reflexions sobre el Plet del Círculo 167

Antoni Mut Calafell
Informe elaborat a petició de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Històrics, Genealògics i Heràldics sobre el Còdex de Franqueses i privilegis del Regne de Mallorca *conservat a l'arxiu de la Corona d'Aragó, i els seus antecedents codicològics* *177*

Memòria de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics *187*

INFORME ELABORAT A PETICIÓ DE LA REIAL ACADÈMIA MALLORQUINA D'ESTUDIS HISTÒRICS, GENEALÒGICS I HERÀLDICS SOBRE EL *CÒDEX DE FRANQUESES I PRIVILEGIS DEL REGNE DE MALLORCA* CONSERVAT A L'ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ, I ELS SEUS ANTECEDENTS CODICOLÒGICS.

Antoni Mut Calafell

Alguns dels òrgans institucionals més importants de l'antic Regne de Mallorca es preocuparen des del final del segle XIII i fins ja avançada l'Edat Moderna de fer recopilar periòdicament els documents bàsics per al bon funcionament de l'administració que els estava encomenada –uns documents de la categoria jurídica dels privilegis, franqueses, sentències judicials, capítols, estatuts, etc...–, tant els expedits sobretot pels Monarques, o també per altres autoritats. S'ha de tenir present que les concessions de tals documents –que tenien, per descomptat, força legal– anava directament adreçada a les institucions o organismes respectius –els Lloctinents generals o Governadors del Regne, els Jurats de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, els Batles, el procurador Reial, etc...– o fins i tot a persones particulars, i que la dispersió freqüent dels originals, en mans de uns o altres, creava situacions d'arribar a dificultar la seva consulta en cas necessari, si no és que al propi temps es corria el risc de la seva pèrdua amb les respectives conseqüències negatives de cara al regiment públic.

Una solució al problema consistí en formar aplecs documentals, a manera de *corpus* degudament garantits o autentificats segons les normes vigents, a fi de potenciar la seva més fàcil consulta.

Aquestes compilacions foren conegudes a voltes amb una denominació genèrica, com la de *Llibre o còdex de privilegis i franqueses del Regne de Mallorca*, *Llibre d'ordinacions dels Regne de Mallorca* o una altra de similar; o bé amb el nom de les persones expertes en la matèria a les que s'encomanava la recerca, reunió, organització estructural i l'escrituració en forma de transllat dels documents elegits –com foren el prevere i notari Romeu des Poal, o els notaris i escrivans de l'esmentada Universitat Pere de Sant Pere (*Llibre d'en Sant Pere*) i Joan Abelló (*Llibre*

de n'Abelló) o altres–; o bé amb la titulació de l'òrgan o entitat que les encarregava confeccionar per al seu ús propi, que han donat lloc als *Llibre del Sindicat de fora*, *Llibre de la Confraria de Sant Jordi*, *Llibre del Consolat de Mar*, *Llibre del Mostassaf i de l'Executor*, etc..., o fins i tot eren coneguts per alguna de les seves característiques externes, com són els casos dels anomenats *Llibre blanc, Llibre vermell* o *Llibre verd.*

Les recopilacions així constituïdes es plasmaven a vegades en bells i costosos còdexs, generalment de fulles de pergamí per tal de procurar al textos recollits una persistència material millor que la que podia oferir el paper. Altres voltes les còpies conformaven volums utilitaris més senzills o manco ornamentats, segons quina fos la institució interessada en obtenir-les i les disponibilitats econòmiques de sufragar-les. Igualment, amb freqüència es donava el cas que les còpies just fossin parcials del llibre inicial, o bé perquè els organismes que les feien fer tan sols estaven interessats en certs documents prèviament escollits i no per tot el conjunt de la recopilació, o així mateix per qüestions lingüístiques, puix que si els originals estaven redactats en dues llengues –la llatina i la seva traducció *en pla*– hom podia demanar còpia just de la part catalana, com a més assequible a la comprensió generalitzada. De manera que quan existeixen uns quants exemplars o reproduccions d'un mateix text, resulta pertinent de comprovar el grau de representativitat i de selecció de les còpies respecte de l'aplec matriu, el primitiu, i, si resulta possible, establir-ne l'*stemma*, és a dir, la filiació codicològica, no sempre fàcil de determinar.

La possibilitat de realitzar còpies, i còpies de còpies, d'aquesta índole facilitava sens dubte l'accés al tenor dels documents arreplegats al respectiu *corpus,* uns volums materials que solien guardar-se gelosament, sense que se'n permetés la sortida del lloc assignat per conservar-los, sovint al respectiu Arxiu de la institució interessada, fins al punt de fermar-los amb una cadena fixada al llom del llibre –eren els anomenats *llibres de cadena*–, de tal forma que ni tans sols es podien portar d'una dependència a una altra del mateix organisme, sinó que s'havien de consultar *in situ.*

Amb el pas del temps, els grans Arxius esdevinguts Històrics han procurat recollir el màxim de còdexs d'aquest tipus, sia quina sia la seva procedència primigènia, si bé en ocasions es troben també en mans privades per circumstàncies no sempre clares o fàcils d'esbrinar, per quant un document públic en origen sempre hauria de ser considerat com a tal. Així mateix sembla que les Administracions públiques pertinents haurien de mostrar un acurat interès per tal de reunir-los en depòsits documentals que per un costat ofereixin garanties tant sobre la seva conservació adequada –es tracta d'uns tipus de depòsits que han d'obeir en tot cas a les prescripcions sobre seguridad extena i interna especificades als bons manuals sobre la construcció i condicionaments dels edificis arxivístics, on no s'han d'admetre focus perillosos ni dintre ni al seu entorn– i per altre sobre la seva consultabilitat per part d'investigadors i historiadors.

En el Regne de Mallorca, quan s'emprengué la confecció de reculls d'aquesta natura, se'n produiren tres famílies codicològiques inicials. Per qüestions d'abreujar, de cara al present informe, tan sols ens referirem a dues d'elles, les dues primeres.

1ª) La compilació més antiga correspon al *Libre de les franchees e dels privilegis de Mayorches, e dels Usatges de Barcelona*, ordenada realitzar l'any 1291 per Pere Torrella, quan exercia de Veguer de Mallorca –un ofici reial–, qui havia de resoldre els problemes plantejats a la seva Cúria judicial d'acord amb els privilegis i franqueses que constituïen la normativa expressa del Regne de Mallorca, amb el complement legal dels esmentat *Usatges*, segons estava previst en casos determinats.

D'aquest aplec es conserva l'original, que actualment pertany a l'arxiu privat de la família Pueyo, Marquès de Campofranco, a Palma de Mallorca (sobre el que caldria vigilar molt de prop, perquè per una raó o altra no anàs a parar a l'exterior de la nostra Comunitat Autònoma), i a més tres còpies, no sempre iguals, com solia ocórrer, ja sia per mor de la seva menor extensió o, en canvi, per addicions fetes amb posterioritat, que generalment sols figuren a un dels exemplars. Les esmentades còpies són el denominat *Còdex Burgues Safortesa*, conservat a Alfàbia (Mallorca), que degué pertànyer a la Cúria del Batle de Mallorca; un altre còdex que des del 1943 es troba a la Biblioteca del Palau de Perelada (Girona); i una tercera còpia, més senzilla, que possiblement prové en origen de qualque Cúria pollencina, i ara es guarda a l'arxiu del Monestir de Lluc.

2ª) La segona gran recopilació de textos legals del Regne de Mallorca fou encarregada pels Jurats de la Ciutat i del Regne de Mallorca al prevere manresà Romeu des Poal –des de fa poc es sap que era Notari–, qui la començà el 22 de setembre de 1334 i, tot sol o més bé amb ajuts d'altri, la va concloure l'any 1339.

Als textos d'encapçalament s'hi poden llegir dades com les següents: *Iste liber factus de franquesiis et privilegiis datis et concessis seu aprobatis per dominos Reges Aragonum et Maioricarum omnibus civibus et toti Regno Maioricarum...*, d'on hom pot extreure un títol factici, com el de *Llibre de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca*, segons el citarem nosaltres aquí, sens oblidar que se li han aplicat noms abreujats com el de *Liber Regum* o *Còdex dels Reis*, que li fou donat per Josep Mª Quadrado en els seus escrits de divulgació d'aquest valuós còdex, i qui havia impulsat l'any 1886 la substitució de les seves tapes ja ben deteriorades per unes altres molt artístiques, sobre les que figura la inscripció resumida de *Franquesie a Regibus Majoricarum concesse*, un títol així mateix factici.

Entre les característiques estructurals d'aquest còdex, que consta de 385 fulls de pergamí, d'unes dimensions de 385 x 275 mm., s'ha de destacar que presenta dues parts on a la primera els documents estan redactats en llatí, com solien ser els originals a l'època, i a la segona el text està traduït *en pla*, en el català coetani, si bé uns pocs documents no són els mateixos a una i l'altra part. La tria afecta a devers

120 documents de gran importància, començant per la "Carta de franqueses" del nou Regne de Mallorca, de 1230 o 1231, i es continuen fins l'any 1339. Els documents són amb preferència reials, de Jaume I; de l'Infant Pere de Portugal, Senyor de Mallorca; de Jaume II de Mallorca, com Infant i després com a Rei; de Sanxo de Mallorca; de l'Infant Felip de Mallorca en qualitat de Regent del Regne; i de Jaume III de Mallorca. També n'inclou d'expedits per Pere III i Jaume II d'Aragó i pel seu fill l'Infant Alfons; pel Monarca de Sicília, Frederic III, i pels de de Castella, Ferran IV i Alfons XI; per alguns Romans Pontífexs, com Gregori IX, Innocenci IV i Joan XXII, etc...

L'altre gran valor, no jurídic o documental en el cas, que ofereix aquest còdex és el de la seva esplèndida decoració miniada, que el fan únic: algunes miniatures en tamany foli, fetes de pa d'or i en colors, i multitud d'altres mitjanceres i petites d'igual qualitat de caràcter antropomòrfic, així com imatges zoomòrfiques i florals; centenars de caplletres filigranades; belles orles; rúbriques i calderons en blau i vermell, etc... No importa insistir massa en aquest punt, perquè és ben conegut dins el món artístic.

Idò, igual com havia ocorregut amb el *corpus* fet recopilar pel Veguer Torrella, se'n feren còpies –probablement nombroses i avui en dia desconegudes, o amb el pas del temps desaparegudes–, a causa de la importància dels documents seleccionats, essencials per a les diverses instàncies de l'Administració pública mallorquina. Se'n coneixen algunes, però cap tan completa com el còdex matriu i per altra banda generalment estan manco ornamentades, salvada en aquest darrer aspecte una excepció, que explicarem dins uns moments.

Les còpies conegudes a hores d'ara sumen un total de sis, de les quals cinc es guarden a l'Arxiu del Regne de Mallorca, mentre que la sizena es troba en l'actualitat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona).

D'entre totes elles, tan sols ens fixarem en dues: una existent a l'Arxiu del Regne de Mallorca, i la que està a l'esmentat Arxiu de Barcelona.

a) Si el còdex confeccionat per Romeu des Poal per encàrrec dels Jurats figura a la Secció dels Còdexs de l'Arxiu mallorquí signaturat amb el núm. 1, d'igual manera se'n conserva al mateix lloc un altre, que porta el núm. 5, el qual ofereix característiques pròpies.

Segons estudis preparats per Antoni MUT CALAFELL, que fou Director de l'indicat Arxiu[1], i per l'elaborat pel mateix autor conjuntament amb el Director actual de l'indicat centre, Ricard URGELL HERNÁNDEZ[2], l'esmentat còdex núm.

---

[1] Vegeu *sub voce* "Llibre de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca", a *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, vol. 7, p. 347-348, i l'article "Les primeres generacions de 'Llibres de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca' ", a *Memòries de l'Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, núm. 6 (1994) p. 19-34.

[2] "Regests de documents i compilacions d'interès històric i legal des de la Conquesta del 1229 fins a la Nova Planta del 1715", a A.A. V.V: *Documents cabdals del Regne de Mallorca*, Palma, Parlament de les Illes Balears, 2003, vol. II, p. 227),

5 està compost de 316 fulls de pergamí, de 365 x 250 mm., i consisteix en una còpia parcial, feta probablement a mitjan segle XIV, del còdex de Romeu des Poal, del qual es transcriuen 67 documents de la part llatina i 71 de la catalana. Té, emperò, una altra particularitat i és que el text en català va abans del llatí, al revés de la disposició adoptada al manuscrit príncep. I al començament del text llatí mostra el següent frontispici: *Hoc est registrum franchesiarum et privilegiorum que data et concessa fuerunt a dominis Regibus Aragonum et a domino Jacobo, Infante, et postea Rege Maioricarum, populatoribus et habitatoribus Civitatis et Regni Maioricarum...*

Porta sols una miniatura de personatges, que representa Jaume I dictant un document a un Escrivà en presència d'alguns magnats, i així mateix nombroses capletres filigranades en blau i vermell. És, per tant, per una part manco extens que el de Romeu des Poal, i per altra molt més senzill des d'un punt de vista ornamental.

No obstant, aquest manuscrit i el que es guarda a l'Arxiu de la Corona d'Aragó són les còpies més completes en relació a l'esmentat *Llibre de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca* originari, malgrat que no incloguin tots els documents ni en la composició catalana ni en la llatina.

L'exemplar en qüestió tal volta procedeix de la Universitat de la vila de Sóller, però no n'hi ha constància expressa, com tampoc del moment concret del seu ingrés a l'Arxiu de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca, des d'on ha passat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, formant part dels fons de la indicada Universitat.

Era, per tant, una de les diverses còpies parcials del còdex-mare, tan necessàries per a les Cúries institucionals repartides per tota l'Illa.

b) La còpia del còdex de Romeu des Poal, que al present es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Secció dels Còdexs reials, núm. 8, porta tapes de pergamí sobre cartó, una relligadura feta posar probablement per l'Arxiver Próspero de Bofarull el segle XIX, per quant la que tenia originalment havia desaparegut o estava en males condicions. Aquesta notable còpia figurava ja inscrita a l'*Inventarium regii Archivi Barcinonensis* iniciat el 1477 per l'Escrivà reial Pere Miquel Carbonell, amb l'especificació que les tapes estaven fetes *ab post de fust cubertes de vert.*

A hores d'ara conserva 259 fulls de pergamí, entre dos de paper, un al principi i l'altre al final com a guardes, però li falten alguns dels fulls primigenis al principi, a l'entremig i a l'acabament del còdex, una situació que es tradueix en mancances de documents, sencers o en part. Amida 350 x 240 mm.

Profusament miniat, manté encara més d'un centenar de pàgines amb orles en colors i pa d'or, figuració zoomòrfica, fitomòrfica, geomètrica i heràldica –aquesta darrera és una de les seves característiques ornamentals–, i nombroses capletres filigranades en vermell i blau. A la decoració inicial li foren arrencades múltiples capletres, una gran miniatura que encapçalava el còdex –la qual ha deixat marques de la seva existència al dors del foli precedent–, i sobretot imatges zoomòrfiques o

representatives d'animalets. La mutilació del manuscrit, segons una anotació existent a la portada del mateix, fou ocasionada després que el Canceller reial, Francesc Muntaner, el tragués de l'Arxiu reial de Barcelona el segle XVI i se l'emportàs. Quan Pau Boquet, Doctor en lleis, el tornà posteriorment a l'Arxiver reial d'aleshores, Rafel Domènech, ja havia estat retallat.

Quant a la selecció dels documents translladats, aquest exemplar i el conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca amb el núm. 5, que abans hem descrit, ofereixen marcades semblances, fins i tot en el detall que a ambdós llibres el text català va en primer lloc, abans del llatí, contra el que ocorr al còdex prototip. Precedeix a la part llatina la següent inscripció: *Hoc est registrum franchesiarum et privilegiorum que data et concessa fuerunt a dominis Regibus Aragonum et a domino Jacobo, Infante... populatoribus et habitatoribus Civitatis et Regni Maioricarum*, que cal comparar amb la del còdex núm. 5 de l'Arxiu mallorquí per a constatar-ne el paral.lelisme.

La confecció de la còpia existent a l'Arxiu barceloní fou atribuïda per Carl Arnold WILLEMSEN[3] a un prevere mallorquí, Bernat Blanquer, qui fou durant cert temps capellà a Capdepera, el qual la realitzaria entre 1339 i 1340 per encàrrec del Rei Jaume III de Mallorca. L'aspecte ornamental hauria estat efectuat l'any 1341 pel jueu i il.luminador Vidal Abraham, també de Mallorca.

Aquest còdex es guardava, amb tota probabilitat, al castell reial de l'Almudaina de la Ciutat de Mallorca a disposició del Monarca que l'havia encomenat confeccionar, així com a la dels seus Lloctinents generals en el Regne, per tal de poder tenir a mà i consultar més directament i còmoda els privilegis i franqueses vigents sense haver d'acudir al còdex original, que estava en poder de la Juraria a la seva seu de la plaça de les Corts.

Si bé la realització de còpies de reculls semblants era prou normal, no obstant cal subretxar que l'exemplar existent a l'Almudaina, tan abundantment i magnífica decorat, es corresponia amb el gusts i l'alta posició del seu destinatari, Jaume III, Rei de Mallorca, qui en ell tornava a donar prova de les seves refinades afeccions artístiques, com ho havia demostrat mijançant l'encàrrec d'un altre famós còdex, el de les seves *Leges palatinae*, de 1337, ara conservat a la Bibliothèque Royale Albert I, de Brusselles (Bèlgica).

Encara que no estigui documentat pas per pas o punt per punt el procediment pel qual el còdex o *Llibre de franqueses i privilegis del Regne de Mallorca* que és ara a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, anà a parar a poder del nou Sobirà del Regne de Mallorca, Pere IV d'Aragó, o a la seva Cancelleria, hom pot afirmar que es tracta precisament de la còpia que havia manada fer Jaume III de Mallorca per a ús propi i dels seus representants més importants al Regne mallorquí i que, com ja hem assenyalat, molt probablement era servat al Palau de l'Almudaina de la capital insular del mateix.

---

[3] "Algunes notícies sobre un còdex de les franquícies de Mallorca a l'Arxiu de la Corona d'Aragó", a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul.liana*, t. XXII, núm. 584 (1928-1929) p. 383-385.

Per llògica, hom pot deduir al respecte que el victoriós Pere IV, després de conquerir i annexionar-se l'any 1343 l'esmentat Regne –reunificant així sota un mateix ceptre els territoris que havien pertangut al seu avantpassat Jaume I abans que aquest prengués la decisió de dividir-los entre dos dels seus fills, Pere III d'Aragó i Jaume II de Mallorca–, portaria a Barcelona l'exemplar existent al castell-palau mallorquí amb ell mateix o amb la Cancelleria reial, o per altre mandat o medi, des d'on al seu moment passà a l'Arxiu reial, situat aleshores ja a Barcelona –el central dels Monarques de la Corona d'Aragó–, on consta que estava a l'armari sis de Mallorca, *extra sacos*, amb el núm. 925, segons figura en nota a la portada del llibre. Amb el transcurs del temps, aquest Arxiu reial constituiria el nucli del que es denominaria i denomina Arxiu de la Corona d'Aragó.

En qualsevol cas sembla comprensible que el nou Monarca del Regne de Mallorca, Pere el Cerimoniós, mostràs interès per un recull legal segons el qual s'havien regit durant prop d'un segle i mig les terres inicialment conquerides pel seu avantapassat Jaume I, que a partir de 1276, en morir el fundador, quedaren constituïdes en Regne independent o privatiu, i per tal de poder continuar aplicant-lo en principi, perquè de tot d'una el Sobirà aragonès no abolí sinó que confirmà la vigència de les franqueses i privilegis anteriors, segons document datat a Mallorca el 31 de maig de 1343. L'Administració habitual del Regne de Mallorca, per tant, en principi no s'interrompia sinó que es continuava en aquest aspecte, si bé sota un altre Senyor.

Amb tot, es poden plantejar en relació al trasllat a terres peninsulars del còdex de franqueses mallorquí qüestions tals com quins foren els motius pels quals el Cerimoniós no féu realitzar una còpia d'aquest *corpus* i deixàs el bell exemplar propietat de Jaume III aquí a Mallorca, al lloc habitual de la fortalesa de l'Almudaina, tant a disposició seva en venir a l'Illa –i a la dels successors reials que la visitassin–, com dels seus representants més directes que hi residien –ara denominats Governadors–, els quals amb els acostumats Assesors juristes, tendrien que acudir a fullejar-lo en més d'una ocasió de cara al bon regiment de la cosa pública.

Per què hom preferí endur-se a Barcelona el còdex propietat de Jaume III? Per comoditat i presses davant els assumptes a resoldre, o per qualsevol altre motiu utilitari respecte d'un text jurídic de les característiques com les que representava? O per les qualitats artístiques d'un còdex, que a més havia pertangut personalment a un rival vençut i així mateix gens apreciat pel nou posseïdor?.

Ara per ara no es tenen respostes absolutament segures, per no documentades, sobre la qüestió precisa, que qui sap si es podrien resoldre, al manco parcialment, investigant amb més detenció a l'Arxiu de la Corona d'Aragó a determinats registres de Cancelleria, com p. e. els denominats *Curiae* o els de *Sigilli secreti*, que no han estat revisats en profunditat en aquest aspecte concret per investigadors o historiadors mallorquins, per bé que el primer Arxiver-director de l'Arxiu del Regne de Mallorca Josep Mª Quadrado tal volta sols els pogué donar una ràpida mirada en un viatge a Catalunya efectuat l'any 1880 amb la finalitat de participar a la celebració

del mil.lenari de la Mare de Déu de Monstserrat, estatge que així mateix aprofità per consultar al gran depòsit de Barcelona durant uns dies documentació sobre Mallorca i les altres Illes de les Balears, segons ha deixat constància Antoni MUT CALAFELL en un treball sobre l'activitat professional d'aquest personatge arxiver i historiador[4].

En tot cas, sembla clar que sense l'acció bèl.lica illenca ordenada pel Cerimoniós contra Jaume III de Mallorca, el còdex no hauria estat portat a Barcelona, i així mateix que, per molt que es precisàs a la Cort i Cancelleria reials conèixer els privilegis i franqueses recollits en ell –igual que en altres còdexs de semblant contingut documental, emperò generalment molt manco artístics–, es pot considerar que l'apropiació de l'exemplar en qüestió i el seu trasllat material fora de Mallorca suposava la consideració d'un guany o botí de guerra, o, si hom vol, una espècie d'expoliació d'un bé personal de Jaume III i en conseqüència al seu Regne i al punt on estava servat. De fer-ne realitzar el nou Sobirà regnant una còpia, com hauria estat plenament factible, s'haguera evitat molt probablement el seu pas interessat a terres continentals, fora de les insulars on havia estat confeccionat i es guardava de manera habitual.

Recordem en l'ocasió que és prou conegut que el mateix Monarca Cerimoniós, després de conquerir els dominis del Regne privatiu de Mallorca féu cercar de manera persistent –*amb impaciència*, hom ha escrit– un altre famós còdex també de Jaume III, el de les *Leges Palatinae*, el text del qual serví al propi Pere IV per preparar les seves *Ordinacions de la Casa reial d'Aragó* promulgades el 1344, si bé les notícies sobre si pogué trobar i emprar l'original mallorquí, o més aviat es serví d'una còpia, són encara un tant confuses.

En qualsevol cas, l'Arxiver-escritor Llorenç PÉREZ MARTÍNEZ[5], va consignar quant als continguts de les *Ordinacions* establertes pel Cerimoniós per a l'organització i serveis de la seva Casa reial que: *Quan Pere IV d'Aragó, en 1343, invadí Mallorca i després el Rosselló, sembla que pogué usurpar també el còdex original de les Lleis Palatines, que el 18 d'octubre de 1344 promulgà, traduïdes al català, com si fos ell el seu autor...*

Altres estudiosos han exposat a la mateixa publicació sobre les *Lleis palatines* de la Casa reial mallorquina opinions semblants en relació al plagi efectuat per Pere IV d'aquest text normatiu. Així l'historiador teatí P. Gabriel LLOMPART[6] afirma que: *Des del punt de vista iconogràfic, cal assenyalar que el tema de l'administració i ordenació d'oficis de cort, inaugurat per les miniatures de les Leges Palatinae de Jaume III de Mallorca, continua en les Ordenacions de cort de Pere IV el Cerimoniós d'Aragó, que compten amb nombrosos còdexs, també il.lustrats, però de manera molt més senzilla.*

---

[4] Vegeu *Josep Maria Quadrado, un Arxiver de segle XIX a Mallorca*, Palma de Mallorca, Consell de Mallorca, 2003, p. 194-195.

[5] "Presentació de les Lleis Palatines de Jaume III de Mallorca", a *Jaume III Rei de Mallorca. Lleis Palatines*, Palma de Mallorca, Direcció General de Cultura del Govern Balear, 1991, p. V.

[6] "Autoria i iconografia de les miniatures del còdex de Brusel.les de les Leges Palatinae", a *ibidem*, p. 5.

Resulta clar, en qualsevol cas, que el sistema de les còpies, ja fóra de manera pública i testificada o per contra més o manco fraudulenta, com en el tema de les *Leges palatinae*, funcionava com a corrent, i que respecte del còdex de franqueses i privilegis existent a l'Almudaina s'hauria pogut actuar de forma a realitzar-ne una còpia autènticada, d'haver-hi hagut la voluntat de fer-ho així. aquí aquí

I, per finalitzar les cites d'estudiosos, recordarem que també Marcel DURLIAT[7] va expressar un comentari com el següent: *Karl Schwarz ha pretès que el manuscrit de les Lleis Palatines fou, durant un cert temps, propietat de Pere el Cerimoniós... En canvi, els manlleus a les Lleis Palatines realitzats per les "Ordenacions fetes per lo molt alt senyor rey en Pere terç rey Darago sobre lo regiment de tots los officials de la sua cort" (17 d'octubre de 1344), ja no cal demostrar-los, puix que gairebé sempre arriben fins a la traducció literal...*

En base a les dades, arguments i opinions expressades en els paràgrafs precedents, no hom pot deduir o concloure d'una manrea raonable que Pere el Cerimoniós mostrà una curolla efectiva d'apoderar-se i emportar-se fora de Mallorca per tenir-lo aprop seu el còdex de franqueses i privilegis fet elaborar per Jaume III de Mallorca, que ara es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona, i que al seu temps era guardat a les dependències de l'Administració reial d'aquesta illa, on tenia el seu cau natural?. I en definitiva, després de les mutilacions que ha sofert, no hauria estat preferible que continuàs al lloc d'origen i no ser transportat voluntariosament a terres alienes al mateix?.

Fins aquí les notícies que estam en condicions d'aportar –a manca de dur-se a terme investigacions detingudes a l'Arxiu de la Corona d'Aragó amb eventuals resultats més aclaridors– sobre el còdex mallorquí de les *Franqueses i privilegis del Regne de Mallorca* que fóra de pertenència personal de Jaume III de Mallorca, i que va ser traslladat a Barcelona amb tota probabilitat en temps de Pere IV d'Aragó.

Palma de Mallorca, curs acadèmic de 2005-2006.

Signat: Antoni MUT CALAFELL
Director jubilat de l'Arxiu del Regne de Mallorca
Censor de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Històrics,
Genealògics i Heràldics.

[7] "La cort de Jaume III de Mallorca segons les Lleis Palatines", a *ibidem*, p. 21.